

OCUPAȚII LA SEBEȘ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Călin ANGHEL*

În prima jumătate a secolului al XIX-lea meșteșugul săsesc a intrat într-o criză accentuată, ce s-a manifestat inițial prin stagnare, iar apoi prin decădere accentuată. Economia săsească era depășită, în special, din cauza perpetuării breslelor. Micile ateliere meșteșugărești produceau, în preajma revoluției de la 1848, 41,61% din valoarea totală a producției industriale, acest fapt arătând o rămânere în urmă a Transilvaniei și în acest domeniu¹.

Numărul scăzut al micilor meșteșugari s-a datorat și menținerii restricțiilor impuse de bresle, care îngreunau inițiativa întreprinzătorilor și împiedicau crearea unui climat economic sănătos². Breslele vor fi, însă, treptat eliminate din viața economică și înlocuite de corporații ale meșterilor, legea industrială din 1852 înlăturând monopolurile și îngreunările breslelor, care din anul 1872 își vor înceta activitatea. În aceste condiții, totuși, numărul celor care practicau meșteșugurile tradiționale era într-o continuă scădere, pricinuită de concurența făcută de fabricile, care deveneau tot mai prezente în industria provinciei, dar și de emigrarea unui procent însemnat de etnici germani în România sau în America³.

În ciuda progresului industrial înregistrat în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, structura populației, din punct de vedere ocupațional, a rămas una specifică societății tradițional rurale⁴. Revoluția industrială nu-și va face simțit efectul în Transilvania, decât după anul 1900⁵. Și în anul 1900, potrivit unui recensământ realizat acum, liber-profesioniștii, care practicau meșteșuguri tradiționale, aveau încă o pondere destul de însemnată în peisajul ocupațional al Transilvaniei, numeric, situându-se pe poziția a patra, după lucrătorii din agricultură, muncitorii din industrie și „servitorii casnici”⁶.

* Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia; Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș; e-mail: calinang@gmail.com.

¹ Gyémánt 1992, p. 186.

² *Istoria românilor* 2003a, p. 171.

³ Bolovan 2000, p. 210.

⁴ *Recensământul din 1900*, vol. II, p. 10.

⁵ *Istoria românilor* 2003b, p. 293.

⁶ *Recensământul din 1900*, vol. II, p. 11.

Deși în secolul al XIX-lea producția manufacturieră era destul de slab reprezentată la Sebeș, progresul industrial, care a cuprins întreaga Transilvanie nu a ocolit nici acest oraș. Astfel, s-au înființat manufacturi și fabrici ca: pânzăria Baumann (1834)⁷, fabrica de piele Dahinten (1843)⁸, fabrica de hârtie de la Petrești (1852), fabrica de cherestea din „Arini” (1877)⁹ ș.a. Alături de muncitorii din aceste fabrici și ateliere, în Sebeș își desfășurau activitatea și meșteșugari, deținători ai unor mici ateliere, care practicau diverse ocupații, unele cu o vechime considerabilă. Numărul lor scăzut demonstrează că nici Sebeșul nu a fost ocolit de transformările economice și sociale care au afectat întreaga Transilvanie, mai ales după instaurarea regimului dualist.

Potrivit unui document emis, la 20 martie 1885, de Camera de Industrie și Comerț din Brașov, la Sebeș, 265 de persoane, liber-profesioniști, practicau 51 de diverse ocupații¹⁰. Numărul acestora este relativ de mic, raportat la cei 6244 de locuitori pe care-i avea orașul în anul 1880¹¹. Acesta nu va înregistra creșteri semnificative nici anii următori, în 1900 era de 279¹², în condițiile în care populația va ajunge la 7770¹³.

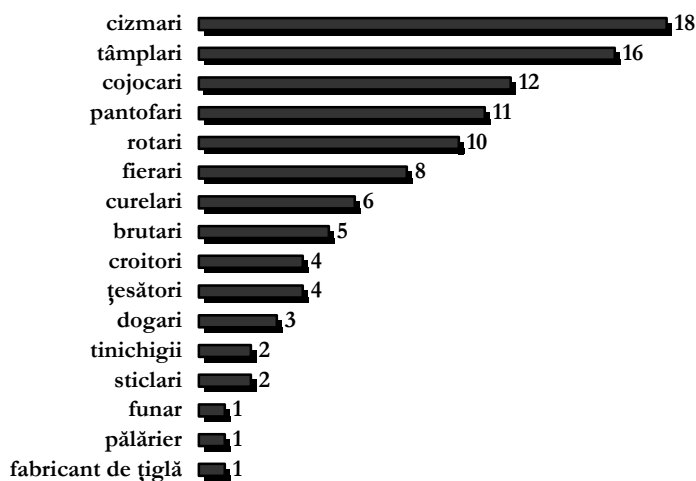

Fig. 1. Meșteșugari la Sebeș în 1885

⁷ *Industria textilă (1834-1948)*.

⁸ Sârbu, Mutu 1995, p. 91; *Mühlbach Industrie* 1924, p. 4; vezi și Raica 2002, p. 182-204.

⁹ Wollmann 2003, p. 112.

¹⁰ MMIRS, *Biblioteca Documentară*, nr. inv. 225, 16 f.

¹¹ *Recensământul din 1880*, p. 6.

¹² *Recensământul din 1900*, vol. II, p. 40.

¹³ *Recensământul din 1900*, p. 34.

În spiritul tradiției meșteșugărești a Sebeșului, cel mai bine reprezentate sunt ocupațiile ce s-au practicat aici încă din Evul Mediu și care aveau drept finalitate producerea de bunuri în atelierelor meșterilor și comercializarea lor. Cel mai bine reprezentat era meșteșugul cizmăritului, practicat de 18 meseriași, urmat de cel al tâmplăriei, cu 16 și de cojocărit, cu 12. Pe poziția a patra se situau pantofarii - 11, urmați de rotari - 10, curelari - 6, brutari - 5, croitori - 4, țesători - 4, dogari - 3, tinichigii - 3 și sticlari - 2. Existau câte un funar, un pălărier și un fabricant de țiglă.

Meșteșugul fierăritului, cu tradiție îndelungată la Sebeș, este încă destul de bine reprezentat, desfășurându-și activitatea aici, la sfârșitul secolului al XIX-lea, opt fierari și patru căldărari, ce lucrau în cupru.

Activitățile comerciale sunt și ele destul de bine reprezentate, existând o mare varietate de negustori și comercianți: negustori - 14, comercianți de vin - 12, prăvălieri - 8, comercianți de grâne - 2, agenți de vin - 1, comercianți de făină - 1, comercianți de piele - 1.

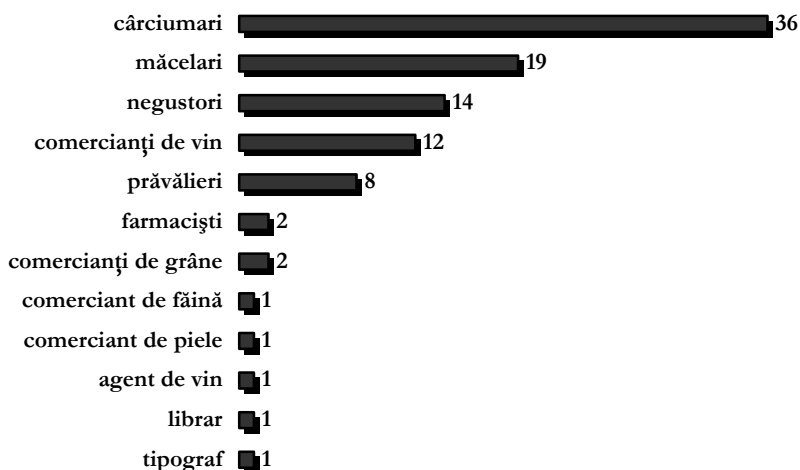

Fig. 2. Comercianți la Sebeș în 1885

Surprinzător, ocupația cu cei mai mulți practicanți a fost cârciumăritul: nu mai puțin de 36 de sebeșeni se îndeletniceau cu comercializarea produselor alcoolice și cu prepararea și vânzarea de mâncăruri gătite, activități care le aduceau profituri, în funcție de dimensiunile localului și de clientela pe care o vizau. În același sector, alimentar, existau la Sebeș și 19 măcelari, care practicau o ocupație, de asemenea, bine reprezentată și cu tradiție, o breaslă a măcelarilor existând aici încă din Evul Mediu.

După ce în anul 1799 s-a deschis la Sebeș prima farmacie, numită „La Înger”, de către Adam Martin Thomas Mauksch¹⁴, în anul 1885 în oraș își desfășurau activitatea doi farmaciști. De remarcat este și faptul că în Sebeș, la sfârșitul secolului al XIX-lea, își desfășurau activitatea un librar și un tipograf. De altfel, ca o consecință a modernizării societății transilvănene, se observă în această perioadă o creștere a numărului celor cu ocupații intelectuale¹⁵.

Mai modest reprezentate sunt unele îndeletniciri care ar putea fi încadrate în ceea ce azi numim sfera serviciilor. Existau șapte zidari, patru dulgheri, tot atâția fântânari și trei lăcătuși. Sunt consemnate și alte ocupații ce se pot încadra în aceeași categorie: strungari - 4, vopsitori - 3, morari - 3, frizeri - 2, ceasornicar - 1, zugrav - 1 și hornar - 1. Existau și ocupații ceva mai pitorești, cum ar fi, de pildă, un mățar, care pregătea și vindea mațe pentru prepararea cârnaților, precum și un turtar.

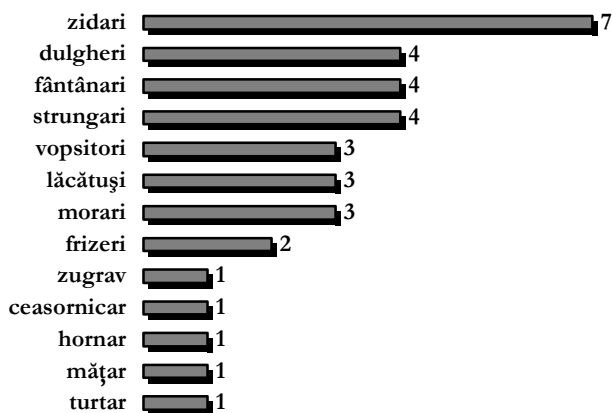

Fig. 3. Ocupații de tip servicii în 1885

Existau și locuitori care își câștigau existența din arendarea de terenuri agricole sau a unor mori, un antreprenor și un afacerist.

Din punct de vedere etnic, majoritatea covârșitoare a meșterilor și comercianților era săsească, din totalul de 265 înregistrări, aceștia regăsindu-se în 197. Pe locul al doilea se situează românii, cu 45 de poziții, iar pe cel de al treilea, maghiarii cu 21. După cum aminteam mai sus, Sebeșul, potrivit recensământului din 1880, avea o populație de 6244 locuitori, cu următoarea structură etnică: 3642 de români, 2086 de sași, 187 de maghiari, 11 slovaci, 4

¹⁴ Acker 1971, p. 271-281.

¹⁵ Bolovan 2000, p. 231.

ruteni și 86 alte naționalități¹⁶. Raportându-ne la structura etnică a populației, constatăm o realitate gravă, care caracteriza populația românească și anume slaba reprezentarea a acesteia în activități meșteșugărești și comerciale, independente.

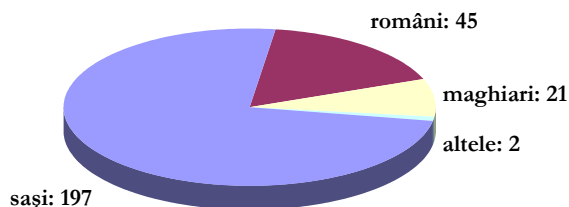

Fig. 4. Structura etnică a meșteșugarilor și comercianților din Sebeș în 1885

Îi găsim pe români implicați în ocupații diverse, dar într-un număr insuficient, raportat la totalul pe care îl reprezintă, în cadrul populației orașului, ei constituind majoritatea absolută. Cauzele acestei situații sunt cunoscute și nu vom insista asupra lor. Astfel, cei mai mulți erau cârciumari, 14 dintre ei practicând această ocupație. De altfel, interesant este faptul că această îndeletnicire avea, din punct de vedere etnic, structura cea mai complexă, pe lângă cei 14 români, erau 16 sași (dintre care patru femei), cinci maghiari și un slovac (?).

Din cei 19 măcelari, opt erau români, iar dintre cei opt fierari, jumătate erau români. De asemenea, doi dintre cei șapte zidari erau români. Mai sunt consemnați români având și alte îndeletniciri, precum: un cojocar, un brutar, un morar, un comerciant, un comerciant de vin și un prăvălier, iar din cei 13 arendași, patru erau români.

În încercarea remedierii acestei situații, care nu era specifică doar orașului Sebeș, și pentru sprijinirea meseriașilor români, în Transilvania, începând cu anul 1873, s-au constituit numeroase asociații ale meșteșugarilor și comercianților, sprijinite de *ASTRA* și de sistemul bancar românesc¹⁷. Astfel, în anul 1878, la Sebeș se încearcă organizarea unei reuniuni a meseriașilor și comercianților români, la ședința inaugurală

¹⁶ *Recensământul din 1880*, p. 6-7.

¹⁷ *Istoria românilor 2003b*, p. 296.

participând peste 60 de meșteșugari, iar în anul 1893 s-a constituit *Reuniunea „Andreiana” pentru meserii și industrie* urmată în 1898 de *Reuniunea „Andreiana” pentru meserii și comerț*¹⁸. A fost ales numele *Andreiana* datorită faptului că patronul spiritual al reuniunii a fost Andrei, baron de Șaguna. Scopul acesteia era de a promova dezvoltarea economică și socio-culturală a românilor. De asemenea, reuniunea organiza expoziții cu caracter profesional, în care erau prezentate meseriile membrilor săi, între care erau ilustrate și meșteșugurile casnice. Organiza conferințe pe teme profesionale, dar și cu subiecte de interes mai larg, cum erau agricultura și igiena sau chiar literatura și filozofia¹⁹. Reuniunea avea, în anul 1902, 44 de membri: 42 din Sebeș și câte un meseriaș din Sibiu și din Alba Iulia²⁰.

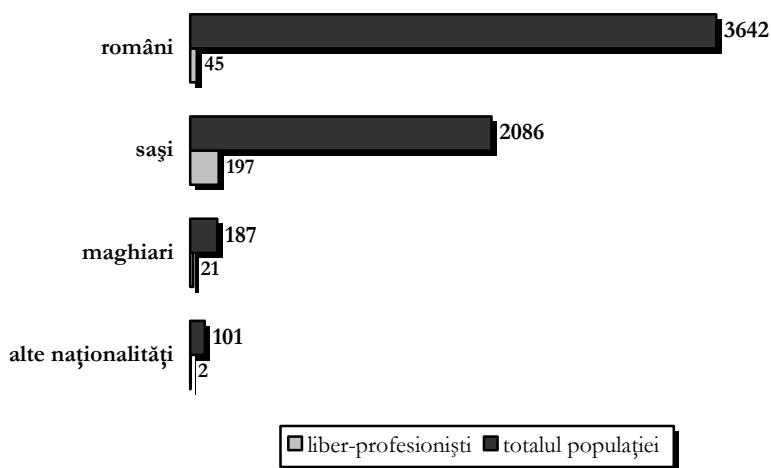

Fig. 5. Numărul liber-profesioniștilor raportat la populația, pe etnie, orașului

Referindu-ne la locuitorii de etnie maghiară, se poate observa că în raport cu totalul de 187, cei 21 de liber-profesioniști, meșteșugari și comercianți, consemnați în documentul din 1885, reprezintă un procent de 11,22%, foarte ridicat, comparativ cu cel al românilor (1,23%) și chiar al sașilor (9,44%).

Îi regăsim cu îndeletniciri diverse: cârciumari - 5, cojocari - 2, curelari - 2, pantofari - 2, cizmar - 1, comerciant de grâne - 1, fierar - 1, măștar - 1,

¹⁸ Raica, Fleșer 1976, p. 473-481; Totoianu, Paraschiv 2004, 195 p.

¹⁹ *Ibidem*, p. 159-161.

²⁰ *Ibidem*, p. 41.

prăvălier - 1, tâmplar - 1 și țesător -1. De asemenea, existau doi arendași și un antreprenor ce aparțineau minorității maghiare.

Un alt aspect important pe care îl subliniază documentul, este rolul foarte scăzut pe care, încă, îl juca femeia, în cadrul activităților meșteșugărești și comerciale, independente, la sfârșitul secolului al XIX-lea, ca de altfel în întreaga societate. Astfel, din totalul de 265 de meseriași și comercianți, consemnați în documentul din 1885, abia opt sunt femei (3,01%). Cele mai multe dintre ele se ocupau cu cârciumăritul sau dețineau prăvălii. Cinci erau de naționalitate germană, iar trei române.

Astfel, după eliminarea breslelor din economia Transilvaniei în 1872, cu toate restricțiile și monopolurile pe care le-au deținut și impus de-a lungul secolelor, era de așteptat ca numărul meșteșugarilor să crească, în special cel al românilor, care până atunci nu aveau dreptul să practice anumite meserii. Dar, modernizarea Transilvaniei, care la sfârșitul secolului al XIX-lea începe să fie tot mai vizibilă, în special prin dezvoltarea sectorului industrial, a condus, în cele din urmă, la scăderea numărului de meșteșugari sași și nu a favorizat creșterea numerică a celor de alte naționalități. Tendința generală a fost aceea de scădere în importanță, pentru economia Transilvaniei, a acestui tip de activități, în condițiile concurenței tot mai mari pe care produsele fabricilor o făceau celor meșteșugărești.

The Crafts Practised in Sebeș at the End of the 19th Century

(Abstract)

The early 19th century saw Saxon handicrafts step into an accentuated crisis going from a complete stillstand to a steep downfall. Saxon economy became obsolete especially due to the long-lastingness of the guilds. Out of small artisan's workshops came, round the Revolution of 1848, 41.61% of all industrial production which is evidence that Transylvania lagged behind in this sector. One of the reasons for the low number of small craftsmen was guild restrictions that hampered the initiative of entrepreneurs and stood in the way of a healthy economic climate. Guilds were, however, gradually eliminated from the economic life and replaced with craftsmen's corporations. The industrial law of 1872 eliminated monopolies and restrictions imposed by the guilds that ceased their activity in 1872. Under these circumstances, the number of traditional craftsmen was on a continuous downward plunge because of the competition posed by the ever increasing number of factories in the province.

Apart from workers in factories and workshops, the town of Sebeș also had craftspeople, owners of small workshops, engaged in various occupations, some of which with a long history behind. Their sheer number is evidence of the fact that the town of Sebeș underwent the same economic and social transformations as the rest of Transylvania, especially after the installation of the dual monarchy.

According to a document issued on 20 March 1885 by the Trade and Industry Chamber of Brașov, there were in Sebeș 265 artisans engaged in 51 different occupations.

Their number is relatively low considering the total number of inhabitants the town had in 1880, namely 6244. The population of Sebeș had the following ethnic structure: 3642 Romanians, 2086 Saxons, 187 Hungarians, 11 Slovaks, 4 Ruthenians and 86 people of other nationalities.

In the spirit of tradition, the occupations best represented in Sebeș were those dating back to the Middle Ages centered round the production and marketing of handcrafted goods. Best represented was shoemaking (boots), practised by 18 people, followed by cabinet-making with 16 people and furrier's trade, with 12 people. In the fourth place were shoemakers – 11 instances, followed by wheelwrights- 10, harness makers - 6, bakers - 5, tailors - 4, weavers - 4, coopers - 3, tinsmiths - 3 and glass blowers - 2. Commercial activities are also well-represented as there was a large number of merchants and traders. More modestly represented are certain occupations we would call services today. Some other occupations that could be included into this latter category are also mentioned: 4 turners, 3 dyers, 3 millers, 2 barbers, 1 clockmaker, 1 house painter and 1 chimney sweeper.

From an ethnic perspective, the overwhelming majority of craftsmen and traders were Saxons, 197 out of 265. In the second place are the Romanians with 45 people and in the third the Hungarians with 21. Romanians were engaged in most diverse occupations but in an insufficient number considering they were the most numerous ethnic group in town. Most of them, 14, were publicans but there were also butchers, furriers, blacksmiths and shop keepers.

As regards the Hungarians here, what can be noticed is that in the document of 1885 there is reference to 21 craftsmen and traders. Considering their total number was 187, a rather large percentage of Hungarians were engaged in such activities, namely 11.22% as compared to Romanians (1.23%) and the Saxons (9.44%)

The modernisation of Transylvania by virtue of industrial development, mainly, became ever more conspicuous in the late 19th century and it eventually led to a decrease in the number of Saxon artisans, those of other nationalities having been also negatively affected.

Explanation of figures

Fig. 1. Craftsmen in Sebeș in 1885.

Fig. 2. Traders in Sebeș in 1885.

Fig. 3. Service-centered occupations in 1885.

Fig. 4. Ethnic structure of the craftsmen and traders in Sebeș in 1885.

Fig. 5. Number of independent craftsmen according to the ethnic structure of the town.

Abrevieri bibliografice

Acker 1971

- Michael Acker, *Despre trecutul farmaciștilor din Sebeș și despre farmaciști sebeșeni din trecut*, în *Apulum*, VIII, 1971, p. 271-281.

Bolovan 2000

- Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea de la 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000.

- Gyémánt 1992 - Ladislau Gyémánt, *Imaginea statistică oficială a Transilvaniei în preajma Revoluției de la 1848*, în *AIICN*, XXXI, 1992, p. 179-195.
- Industria textilă (1834-1948)* - Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, *Biblioteca Documentară, Istoricul industriei textile la Sebeș (1834-1948)*, mss., nr. inv. 162.
- Istoria românilor* 2003a - *Istoria românilor*, vol. VII, tom I (coord. Dan Berindei), București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Istoria românilor* 2003b - *Istoria românilor*, vol. VII, tom II (coord. Gheorghe Buzatu), București, Editura Enciclopedică, 2003.
- MMIRS - Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș, *Biblioteca Documentară*.
- Mühlbach Industrie* 1924 - *Mühlbach Industrie*, în *Der Untermwald*, nr. 39, 1924, p. 4.
- Raica 2002 - Ion Raica, *Sebeșul*, Cluj-Napoca, 2002.
- Raica, Fleșer 1976 - Ion Raica, Gheorghe Fleșer, *Prima organizație a meseriașilor și comercianților din Sebeș: reuniunea „Andreiana”*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 473-481.
- Recensământul din 1880* - *Recensământul din 1880. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), Cluj-Napoca, 1997.
- Recensământul din 1900* - *Recensământul din 1900. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), Cluj-Napoca, 1999.
- Recensământul din 1900*, vol. II - *Recensământul din 1900. Transilvania. Populația după ocupații*, vol. II, (coord. Traian Rotariu), Cluj-Napoca, 2006.
- Sârbu, Mutu 1995 - Aneta Sârbu, Simion Mutu, *De la meșteșuguri la întreprinderi industriale, în Vârstele orașului. Sebeș - 750 de ani de atestare documentară (1245-1995)*, Sebeș, 1995, p. 88-93.
- Totoianu, Paraschiv 2004 - Radu Totoianu, Marian Paraschiv, „*Andreiana*”. *Un capitol din istoria culturală și economică a Sebeșului. 1878-1948*, Sibiu, Psihomedica, 2004, 195 p.
- Wollmann 2003 - Volker Wollmann, *Arheologie industrială*, Alba Iulia, Editura Ulise, 2003.

Cuvinte-cheie: meșteșuguri, comerț, servicii, sași, români, maghiari, Camera de Industrie și Comerț din Brașov, fabrică, atelier, economie, statistică.

Keywords: craftsmen, trade, services, Saxons, Romanians, Hungarians, The Trade and Industry Chamber of Brașov, factory, workshop, economy, statistics.